

वेगळा शोध

डॉ. मनोज भाटवडेकर

समोर येणाऱ्या समस्येचं दृश्य स्वरूप आणि त्याच्या मुळाशी असलेली समस्या यांच्यात तफावत असू शकते. तुषारच्या आईबाबात असंच झालं होतं.

“मला असं वाटतं की, तिचं हे जगणं आणि हे मी मुद्दाम तुम्हाला तिच्यासमोरचं सांगतोय - त्रासदायक व्हायला लागलंय. तिच्या वागण्याचा त्रास तिला स्वतःलाही होत असेल कदाचित पण मला आणि मुख्य म्हणजे तुषारला याचा प्रचंड त्रास होतोय. गेल्या एका महिन्यात तिने त्याला डॉक्टरांकडे नेण्याचा सपाटा चालवलयं. एक नाही. दोन नाही. सात डॉक्टर झाले. त्यातले तीन एम. बी. बी. एस. आणि शेवटचे चार स्पेशलिस्ट्स. त्याला तिने स्वतःच चार वेळा जंताचं औषध दिलंय. पुढची पायरी म्हणजे ती त्याला सर्जनकडे न्यायला निघालेली आहे. तिच्या मते आतापर्यंत कुठल्याच डॉक्टरला तुषारचा आजार कळलेला नाही. मी तिला विचारून बघितलं. तुझ्या मनात काय आहे ते तरी सांग, तर ती म्हणाली, त्याला ॲपेंडिक्स तरी नाही तर कॅन्सर तरी असेल. आता याला काही अर्थ आहे का? मला वाटतं हे चक्र थांबवावं. तुषार त्यामुळे हल्ली घाबरलेला असतो. त्याचं अभ्यासात लक्ष लागत नाही. खेळात लक्ष लागत नाही. मी तुमच्याकडे का आलो ते तुमच्या लक्षात आलं असेल.”

तुषारची आई गप्प होती. एकंदर चेहऱ्यावरून असं वाटत होतं की, त्यांना माझ्याशी एकट्याने बोलायचं असावं. मी तुषारच्या वडिलांना बाहेर बसण्याची विनंती केली. ते बाहेर जाऊन बसल्याची पूर्ण खात्री झाल्यावर तुषारच्या आईने बोलायला सुरुवात केली.

“डॉक्टर, तुषारची तबबेत खरोखरच खालावलीय. तुम्ही त्याचं पोट बघा. मला माहीत आहे तुम्ही मानसोपचारतज्ञ आहात. पण शरीराचं ज्ञानही तुम्हाला असेलच. तुमच्या लगेच लक्षात येईल त्याला काय झालंय ते. तो खंगत चाललाय दिवसेंदिवस. डॉक्टर म्हणतात, त्याचं वजन खूप कमी नाही झालंय. इतपत वजन नॉर्मल आहे. असं त्यांचं म्हणणं. पण मला माहीत आहे, त्याचं पोट मधूनमधून दुखतं. मुख्य म्हणजे ते थोडसं मोठं झालंय. त्याचं पोट श्वासाबरोबर वरखाली होतं तेही मला बरोबर नाही वाटत. डॉक्टर म्हणाले की, ते नॉर्मल आहे. माझं म्हणणं असं की, नेहमीची पोटाची हालचाल वेगळी दिसते. पण माझं कुणी ऐकूनच घ्यायला तयार नाही. त्याच्या बाबतीत असं दुर्लक्ष करून कसं चालेल? आमच्या नात्यात दोन उदाहरणं अशी घडलीत - माझ्या आत्याचे मिस्टर आतल्या आत ॲपेंडिक्स फुटून गेले. दुसरं-माझ्या ऑफिसमधल्या एका मैत्रिणीचा मुलगा-तोही एवढाच तुषारएवढा- आठ वर्षांचा-ल्युकिमियाने गेला. बाकी कुणाला जरी तुषार नको असला तरी मला हवाय.” तुषारच्या आईला हुंदका आवरेना.

हे शेवटचं वाक्य काही वेगळंच ध्वनित करणारं होतं. ‘तो बाकी कुणाला नकोच असं तुम्हाला वाटतं का? तुषारच्या बाबतीत तुम्ही खूपच हळव्या झालेल्या दिसता.’

“आई आहे मी त्याची डॉक्टर. आतापर्यंतच्या डॉक्टरांनी कधी मला एवढा वेळ दिला नव्हता. मला काय सांगायचंय ते कुणी सांगू दिलंच नव्हतं. सगळ्या डॉक्टरांनी तुषारचं पोट तपासलं आणि त्याला काहीही झालेलं नाहीये.’ असं म्हणून सोडून दिलं. मी तुम्हांला आता म्हटलं की, तो कुणाला नकोय डॉक्टर, हे तुम्ही कुणाला सांगणार नाही ना?

कारण मी अजूनपर्यंत हे तुषारच्या बाबांनासुद्धा सांगितलं नाहीये. अर्थात, सांगून उपयोगच होणार नाही. तुषारवर विषप्रयोग झालाय आणि तो दुसऱ्या-तिसऱ्या कुणीही केलेला नाहीये. तो घरातल्याच एका व्यक्तीने केलाय.”

‘कुणी?’

“कसं सांगू डॉक्टर? सांगातानासुद्धा मला कसं तरी वाटतंय. माझ्या सासूबाई.” आता मात्र त्यांना रडू अनावर झालं होतं.

या संपूर्ण विषयाला एक वेगळीच कलाटणी मिळाली होती. याबाबतीत कुठलीही प्रतिक्रिया न देता त्यांचे विचार तटस्थपणे जाणून घेणं जरूरीचं होतं.

‘तुमच्या मते हे सर्व कधीपासून चालू आहे?’

“तसं मला नक्की सांगता येणार नाही. पण गेलं वर्षभर तरी नक्कीच. त्याआधी त्या आमच्याबरोबर रहात होत्या. माझ्या दिराला मुलगी झाली. तिथे त्यांना मदत म्हणून त्या पुण्याला गेल्या. तेव्हापासून त्या पुण्यालाच असतात. जाण्याआधी एक महिना त्या तुषारला सारखं सांगायच्या-आता बघ हं, आता मी इथून जाणार. मग तुला माझी सारखी आठवण येईल. त्या काकूला बाळ होणार आहे. त्याच्यासाठी मला जायला हवे, आणि ना अहो, त्या काहीतरी विचित्र विचित्र डोळे करून त्याच्याकडे बघायच्या. तिथपर्यंत तुषारचं सगळं त्याच करायच्या, कारण मी दिवसभर नोकरीवर. जायच्या दिवशी त्याला वेगळीच कुठली तरी मिठाई घेऊन आल्या. ती खाल्ल्यावर त्याच पोट बिघडलं. मी म्हटलं- मिठाई बाधली असेल पण त्यानंतर त्यांची तब्येत बिघडतच गेली. पुण्याहून मात्र उगाचचं ढोंगी आवाजात फोन करत असतात- ‘माझा शोनू कसा आहे? त्याला माझी आठवण येते का? हे मला घरी बोलायची सोय नाही. कारण तुषारचे बाबा आईचीच बाजू घेणार.’”

‘तुमच्या मते त्यांनी तुषारला असं का केलं असावं?’

“काय सांगू डॉक्टर“. त्यांचा पहिल्यापासून माझ्यावर रागच आहे- मी काळी म्हणून, दिराची बायको दिसायला सुंदर म्हणून सारख्या तिचे गोडवे गायच्या, म्हणजे राहायचं आमच्याकडे आणि कौतुक त्या सुनेचं. माझा तुषारवर किती जीव आहे हे त्यांना पक्क माहितीय. त्यामुळे मला त्रास व्हायला हवा असेल तर त्याचा उत्तम मार्ग म्हणजे तुषारला काही तरी करणं. अजूनही फोन वाजला आणि मी उचलला तर तो कट होतो. ह्यांनी उचलला तर त्याच असतात फोनवर. अगदी तुषारने उचलला तरी त्याच असतात. हे कसं? तुम्ही म्हणाल- या सगळ्याचा पुरावा काय? प्रत्येक गोष्टीला असा पुरावा देता येतो का डॉक्टर? मी हे सगळं अगदी जवळून अनुभवलंय. मी इतक्या कळकळीने हे तुम्हाला सांगतेय, त्याला आणखी पुराव्याची गरज आहे का?”

‘तुमची झोप सध्या कशी आहे?’

“या विचारांनी मला झोप लागत नाही. भूक धड लागत नाही. रात्री तर सासूबाईचा आवाजसुद्धा ऐकू येतो. शप्पथ सांगते. कसं आणि काय ते विचारू नका. मला माहीत नाही पण हे सत्य आहे. त्या माझ्या कानात स्पष्ट बोलतात. अगदी संदेश दिल्यासारख्या. मी तुझ्या पोराला संपवणार, तो तुझ्या डोळ्यादेखत खलास होईल बघ.... काय काय नको नको ते सांगतात हो डॉक्टर. ” पुन्हा तुषारच्या आईला रडू अनावर झालं होत.

तुषारच्या आईची समस्या हा सर्वात गंभीर समजला जाणारा मानसिक आजार आहे. त्याचं नाव स्किझोफ्रेनिया (Schizophrenia) यात प्रामुख्याने विचार बिघडतात. आपल्याविरुद्ध कुणीतरी आहे. आपल्याला मुद्दाम कुणीतरी त्रास देतय असा संशय त्या आजारी व्यक्तीच्या मनात येतो. त्या अनुषंगाने अनेक तऱ्हेचे दुष्ट तर्क तयार होतात. तसे भासही होऊ लागतात. सर्वात महत्त्वाची गोष्ट या गोष्टी खोट्या आहेत हे कितीही पटवून देण्याचा प्रयत्न केला तरी पटत नाही. अशा व्यक्तींचं वास्तवाशी असलेलं भान तुटतं. त्यामुळे एकाच वेळी वास्तव आणि काल्पनिक अशा दोन जगांमध्ये त्या वावरत असतात. म्हणूनच स्किझोफ्रेनिया किंवा दुभंगलेलं व्यक्तिमत्त्व हे नाव या आजाराला दिलं गेलंय. या आजारात विचार, वर्तन, भावना, परिस्थितीचं ग्रहण. तारतम्य या व्यक्तिमत्त्वातल्या अनेक घटकांवर विपरित परिणाम होतो. मेंदूतले रासायनिक बिघाड या आजाराच्या मुळाशी असतात. या आजारावर उपचार म्हणून काही वर्षं औषधं घ्यावी लागतात. औषधं अर्धवट बंद केली तर आजार उलटू शकतो. अशी आजारी व्यक्ती आजाराच्या भरात आत्महत्या करायला किंवा इतरांना मारहाण करायला प्रवृत्त होऊ शकते. अशा वेळी तातडीचा उपचार म्हणून विद्युत उपचार करावा लागतो. तुषारच्या वडिलांना विश्वासात घेऊन या आजाराची कल्पना द्यायला हवी आणि तुषारच्या आईला लगेच औषधोपचार सुरू करायला हवेत. हा आजार जर उपचाराशिवाय राहिला तर त्याचे गंभीर परिणाम संपूर्ण कुटुंबाच्या स्वास्थ्याला मारक ठरू शकतील.

वैद्यकशास्त्र प्रॅक्टिस करताना नेहमीच जाणवणारं सत्य-समोर येणाऱ्या समस्येचं दृश्य स्वरूप आणि त्याच्या मुळाशी असलेली समस्या याच्याच तफावत असू शकते.

आपलं महानगर दि. २९/६/१९९९
काही बोलायाचे आहे